

Nr 146.

Av herr **Ohlin m. fl.**, om utredning rörande dels förutsättningarna för en liberalisering av den ekonomiska politiken, dels åtgärder för uppmuntran av det enskilda sparandet.

Det råder allmän enighet om önskvärdheten av att ett stabilt penningvärde samt en hög och jämn sysselsättning uppehålls. Enligt vår mening är det dessutom ett grundläggande krav på den ekonomiska politiken, att denna eftersträvar att bevara och öka den ekonomiska friheten och undvika tyngande kvantitativa och byråkratiska regleringar. Vi är nämligen övertygade om att näringsfrihet i stort sett utan försök till statlig detaljdirigering av det ekonomiska livet ger bättre förutsättningar för en ökning av produktiviteten och en höjning av välståndet och därmed även för en lösning av viktiga sociala frågor.

En förutsättning för att penningvärdet och sysselsättningen skall kunna tryggas är att yttre och inre balans upprätthålles inom samhällsekonomin och att dessutom inte några större primära kostnadsstegringar äger rum, t. ex. genom förändringar på det lönepolitiska och jordbrukspolitiska området, som av sig själva väsentligt höjer den allmänna prisnivån. Den samhällsekonomiska balansen är också en förutsättning för att kvantitativa regleringar skulle kunna undvaras på varumarknader, kapitalmarknad och valutamarknad. Från ovan angivna utgångspunkter är det tydligen inte tillfredsställande om samhället endast med hjälp av en rad kvantitativa regleringar kan vidmakthålla yttre och inre ekonomisk balans, även om därigenom förutsättningar skapas för ett stabilt penningvärde och en hög sysselsättning. Vad man enligt vår mening bör eftersträva är att yttre och inre jämvikt upprätthålles i stort sett med generella medel, som inte innebär detaljerade ingripanden i prisbildningen.

Innan vi övergår till en diskussion av några spörsmål som gäller metoderna att upprätthålla jämvikten i samhällsekonomin, vill vi påpeka, att primära kostnadsstegringar ofta framkallas av inflation eller stark högkonjunktur i utlandet, varmed följer väsentligt höjda råvarupriser. Det är fara värt att en sådan utveckling, som under Korea-kriget ledde till en inflation i Sverige och en höjning av levnadskostnaderna med närmare 30 %, skulle än en gång kunna framkalla betydande pris- och kostnadsstegringar i vårt land och större sådana än på de flesta håll i utlandet. I så fall skulle därigenom vårt näringslivs konkurrensförmåga och den yttre balansen hotas eller brista. Det gäller därför för vårt lands ekonomiska politik att, även om det tarvar uppoffringar och medför olägenheter, undgå att en eventuell utländsk inflation multipliceras i vårt land på det sätt som skedde under Korea-kriget. Vi finner inte nödvändigt att i detta sammanhang närmare diskutera ifrågavarande centrala spörsmål, vilket vi

utgår ifrån kommer att ingående behandlas av penningvärdeutredningen. Även fränsett de allvarliga risker som nu berörts kräver hänsyn till vårt lands ekonomi att den yttre balansen stärkes genom en ökning av konkurrensförmågan och en tillväxt av valutareserven. Kostnadsstegringar i utlandet kan möjligen underlätta en sådan utveckling. Det är av största värde för ett land att ha en god konkurrensförmåga, särskilt under tider av konjunkturförsämring i utlandet. Sysselsättningssvårigheterna blir nämligen i regel störst i de länder som har en relativt hög kostnadsnivå i den meningen att deras konkurrensförmåga är otillräcklig. Av hänsyn till det önskvärda i att det svenska näringslivet kan bevilja långvariga krediter för att därigenom ta upp konkurrensen med andra industriländer, bl. a. om större beställningar, framstår en ökning av valutareserven som ytterst eftersträfvansvärd. Enligt vår mening bör den ekonomiska politiken klart taga detta mål i sikte.

Den inre balansen i samhällsekonomin förutsätter en överensstämmelse mellan människornas och företagens vilja att spara en del av inkomsterna å ena sidan och å andra sidan viljan till investeringar. Om nämligen investeringarna har en sådan omfattning att de ungefär motsvarar vad svenska folket vill spara vid full sysselsättning, så blir den totala efterfrågan i landet tillräckligt stor för att de varor som produceras vid full sysselsättning skall kunna avsättas. Under förutsättning att inte några starka rubbningar i förhållandet till utlandet inträffar bör alltså i så fall den önskade sysselsättningsgraden kunna uppnås och bevaras. Naturligtvis är det bättre, att en sådan samhällsekonomisk balans upprätthålles genom regleringar av olika slag än att det alls inte sker. Ty mera allvarlig inflation och deflation är en större olycka än några års regleringar. Men enligt vår mening är målet ett sådant tillstånd, att den samhällsekonomiska balansen kan uppehållas genom generella medel kompletterade av det inflytande, som centralbanken helt naturligt utövar i samförstånd med övriga instanser på kreditmarknaden. Det står i god överensstämmelse med en sådan politik att det allmänna i viss mån anpassar sina investeringar i syfte att underlätta balansens bibehållande.

Till de generella medlen räknar vi naturligtvis en kreditåtstramning, vars betydelse under efterkrigsåren från vår sida ofta framhållits. Men en kreditåtstramning kan betecknas som ett led i en politik, som i huvusak vilar på generella medel, endast om samtidigt en sådan räntepolitik föres, som står i harmoni därmed. Skulle däremot en kreditåtstramning genomföras på en penning- och kapitalmarknad utan elasticitet i räntehänseende och med hjälp av kvantitativa begränsningar, t. ex. ransonering av rätten till uppläggande av obligationslån, överenskommelser med försäkringsbolag och banker, som tvingar dem till utvidgade placeringar av vissa typer, ja, då erhåller kreditpolitiken en annan karaktär än den av oss åsyftade.

Ett annat artificiellt drag framträder i så fall därigenom att kapitalmarknaden blir snedvriden, och en naturlig differentiering av användningen av olika låneformer kommer inte till stånd. Under år 1953 har sålunda staten använt sig

av skattkamarväxlar och kortfristiga obligationer av närbesläktad art för finansiering av långvariga investeringar till mycket betydande belopp. Att staten under loppet av 12 månader säljer statspapper av denna art för inte mindre än 708 milj. kronor måste betecknas som helt exceptionellt. Endast en mening kan råda därom att ett sådant förfarande inte kan upprepas år efter år. Under fjolåret ansågs en ökning av affärsbankernas likviditet i och för sig naturlig. Användandet av ovannämnda lånemetoder har därför mött mindre betänkligheter än som eljest skulle varit fallet. Verkan därav har likväl blivit inte endast en ökning av bankväsendets likviditet utan också en betydande förstärkning av banktillgodohavanden som företag och enskilda besitter, vilket i vissa lägen kan medföra svårigheter för en inflationsbekämpande politik. Kassareservbestämmelser och dylika åtgärder är inte alls ägnade att till fullo uppväga nackdelarna av ifrågakvarande lånemetoder. Men framför allt är det som nämnts uteslutet, att staten skulle kunna år efter år i en tillnärmelsevis lika stor utsträckning använda dessa låneformer.

Den frågan inställer sig uppenbarligen hur man skall kunna återgå till en kapitalmarknad av mera naturligt slag utan så arbiträra åtgärder. Tydligen förutsätter detta bl. a. att stat och kommuner erbjuder sådana låneformer, som motsvarar marknadens förmåga att absorbera olika slag av skuldpaper. Det räcker alltså inte att den kvantitet lån, som upptages, täckes av nya sparmedel under samma tid. Det kräves dessutom en kvalitativ anpassning av lånens art efter sparandets struktur och spararnas villighet att placera sina pengar i olika slag av statspapper och kommunlån. Uppenbarligen förutsätter en sådan anpassning bl. a. en viss rörlighet i frågan om räntesatserna, så att de olika slagen av lån kan bli tillräckligt attraktiva för att finna en marknad. Det är icke nödvändigt att de som primärt presterar sparandet blir ägare till skuldpaperen, utan olika kreditinstitut kan träda till som förmedlare. Men problemets natur förändras inte därutav. Denna sida av kreditpolitiken har hittills enligt vår mening ägnats alltför ringa uppmärksamhet. Vi anser det vara ett centralt krav på den offentliga lånepolitiken att olika slag av sparmedel, som söker placering, på ett naturligt sätt söker sig till offentliga lån i tillräcklig utsträckning, så att speciella tvångsbetonade åtgärder och mer eller mindre genomtvingade frivilliga överenskommelser inte behöver tillgripas. För en lösning av detta problem är naturligtvis en kännedom om sparandets struktur väsentlig, ty denna utgör jämte kreditväsendets organisation och art en avgörande förutsättning. Det synes vara tvivelaktigt huruvida penningvärdeutredningen ägnar detta praktiska kapitalmarknadsproblem uppmärksamhet vid sina i huvudsak mera teoretiska utredningar.

Frågan hänger naturligtvis nära samman med omfattningen av övriga lånesökandes investeringar. En reglering av dessa sker för närvarande bl. a. genom att emissionerna av obligationslån begränsas. Men den sker även genom direkta kvantitativa regleringar, t. ex. genom byggnadsregleringen. Tidigare har även investeringsavgiften och i viss mån bilaceisen haft en dylik uppgift. Enligt vår

mening bör den ekonomiska politiken sträva efter att undgå användande av sådana metoder utom i speciella krislägen.

För att bristen på bostäder, skolor och sjukhus m. m. skall kunna avhjälpas och näringslivets utveckling påskyndas samt därmed levnadsstandarden höjas fordras i vårt land en ökning av sparandet. Dessutom är det av betydelse, att det slag av sparande, som står till förfogande för riskbärande placeringar, erhåller en tillräcklig omfattning. En icke ringa del av det allmännas politik har snarast till effekt att driften till enskilt sparande försvagas. Detta gäller ju bl. a. om i och för sig så utomordentligt önskvärda ting som åtgärder vilka ökar den sociala tryggheten och som därför minskar behovet av ett eget spar-kapital, som kan tillgripas vid sjukdom, arbetslöshet, ålderdom m. m. Det är därför naturligt att frågan om offentliga åtgärder, som uppmuntrar till en ökning av det enskilda sparandet måste bli central i vår tid. Naturligtvis uppkommer även frågan om ett ökat offentligt sparande. Vi ställer oss skeptiska till tanken på ett regelbundet tvångssparande genom budgetöverskott. I den mån ett offentligt sparande av mera långsiktig art anses bli behövt — trots åtgärder till uppmuntran av det enskilda sparandet — synes det vara naturligare att gå vägen via olika slag av försäkringar. När en allmän pensionsförsäkring blivit genomförd i vårt land, minskar den i och för sig behovet av enskilda sparmedel för ålderdomens tryggande. Det är därför inte onaturligt om den kombineras med åtgärder för en fondbildning, som motverkar en sådan reducerande effekt på sparandet.

Enligt vår mening är det emellertid i nuvarande läge framför allt viktigt att uppmuntra det enskilda sparandet. Detta har länge rönt en mycket omild behandling från statsmakterna. Underlåtenhet att upprätthålla penningvärdet har berövat spararna en stor del av sparandets frukter. Den höga beskattningen av förmögenhet och kvarlätenskap innebär extra bördor just på spararna, motiverade av att de genom sin kloket och eftertänksamhet konsoliderat sin ställning och därigenom fått en extra skattekraft. Även strävandena att hålla nere räntenivån under den, som med en friare ordning skulle kommit till stånd, innebär en viss extrabeskattning av stora grupper av sparare. Även om det här endast skulle röra sig om variationer av storleken en halv procent, är det en icke helt ringa del av många sparares avkastning som indragits till det allmänna. Mot denna bakgrund framstår det ingalunda, som ofta påstås, som artificiellt och omotiverat att vidtaga särskilda åtgärder för att i någon mån kompensera spararna för den extra belastning som sådana omständigheter medför. Bland de åtgärder, som härvidlag kan övervägas, vill vi nämna följande.

1. Den vanliga beskattningens höjd och utformning måste ta hänsyn till att sparandet inte får bära alltför tunga bördor.
2. Särskilda skattelättnader förekommer redan genom avdragsrätt för försäkringspremier. Ingen torde på allvar kunna påstå att icke dessutom andra skattelättnader skulle kunna med fullt fog genomföras.

3. Genom utgivande av värdefasta obligationer skulle staten kunna skydda kategorier av sparare från förluster på en eventuell framtida inflation.
4. S. k. målsparande av olika slag kan tänkas erhålla speciell uppmuntran. Om genom sådant sparande möjligheter öppnas för en viss ökning av bostadsbyggandet ligger det intet stötande i att en viss företrädesrätt till dessa eljest icke existerande bostäder skulle kunna reserveras för dem, som åtager sig ett organiserat sparande i syfte att skaffa sig en bostad.

När det gäller sparande av olika slag och behovet av kredit av olika mer eller mindre riskbärande typer, så blir det fråga om en transformering av sparande från en typ till en annan. Detta sker regelbundet genom banker och kreditinstitut. Det allmänna medverkar också härvidlag t. ex. genom lån åt företagarföreningarnas speciella kreditgivning. Antingen genom utvidgning av denna eller genom något kreditgarantisystem torde en utbyggnad av småföretagarnas kreditmöjligheter i vårt land kunna främjas. Å andra sidan kan en ökning av småspararnas intresse för riskbärande placeringar uppnås genom enskilda investeringsbolag, som utger aktier med låga valörer. Att lösa denna uppgift tillkommer knappast det allmänna. Men i samband med en översyn av alla här berörda problem förtjänar även denna sak att erhålla belysning.

Den principiella inställning vi ovan anger innebär, att den ekonomiska politiken bör sträva att komma bort från priskontrollen såväl på varumarknader som på kapitalmarknad och valutamarknad. Att helt avveckla regleringen på valutamarknaden gentemot hårdvalutaländerna synes f. n. knappast möjligt. Men det gäller att så snart som möjligt komma dit, så att inte vid en eventuellt kommande konvertibilitet för vissa främmande valutor Sverige tvingas ställa sig utanför. Den allmänna priskontrollen på varumarknaden kan enligt vår mening avskaffas sedan nu ett organ som övervakar monopolistiska inflytanden på prisbildningen organiserats. Däremot kräves ännu en ökning av bostadstillgången innan prisregleringen på hyresmarknaden kan avvecklas. Även här bör man emellertid förbereda en successiv avveckling, måhända genom att hyresregleringen upphäves inom vissa områden, där bostadstillgången det medgiver.

Vi har i det ovanstående sökt klargöra att förutsättningarna för en successiv avveckling av regleringsekonomien och dess ersättande av en smidigare och effektivare ekonomisk ordning är av många olika slag. Uppenbarligen är det likväl angeläget att ett samlat grepp användes vid attacken på de organisatoriska och andra spörsmål, som här inställer sig.

Med hänvisning till vad ovan sagts hemställes,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en utredning rörande *dels* förutsättningarna för en liberalisering av den ekonomiska politiken i syfte att trygga ett stabilt penningvärde och full sysselsättning samt befrämja en höjning av levnadsstandarden, varvid särskild uppmärksamhet ägnas den statliga länepolitikens utformning med hänsyn till sparandets

struktur samt önskvärheten av att bestående kvantitativa regleringar steg för steg avvecklas på varumarknad och kapitalmarknad och valutamarknad, *dels* åtgärder för uppmuntran av det enskilda sparandet genom skattelättnader och ett organiserat målsparande samt att särskild uppmärksamhet ägnas den mindre företagsamhetens kreditproblem.

Stockholm den 26 januari 1954.

Bertil Ohlin.

Wald. Svensson.

Sven Wedén.

Manne Ståhl.

Ragnhild Sandström.
